सुशासनव्यवस्थायै सुप्रयुक्त वद्यायाः प्रासङ् गकता

डॉ. ए सच्चिदानन्दमूर्त्तिः
सहायकाचार्यः, शक्षाशास्त्र वभागः
राष्ट्रियसंस्कृत वश्व वद्यालयः

सुष्ठु शासनं भवति सुशासनम्। प्राचीनकाले सुशासन नाम राज्ञः शासन मति आसीत्। राज्ञः आदेशानुसारं प्रजानां गमनं पालनञ्च शासनं भवति स्म। आधुनिककाले राज्ञः शासनं तु नास्ति तत्र लोकतन्त्रशासनं वद्यते। परिवर्तिनिसमाजेऽस्मिन् मानवाः अ प परिवर्तनशीलाः सन्ति मानवः कूपस्थमण्डूकवत् न भवति। पाषाणकालादारभ्य अद्याव धः वज्ञानस्य एव प्र वधेः वकासः दृष्टः एव।

वर्तमानकालं वज्ञानयुग मति गण्यते। सर्वतो वज्ञानवार्ता प्रचरति गमने , पठने, भाषणे, वाग्व्यवहारे, भोजनादिकर्म ण, यातायते, संवादसम्प्रेषणे, च कत्साक्षेत्रे, वस्तुनिर्माणे, व्यापारे वा णज्ये , सर्वत्रैव वज्ञानम् उपदिश्यते। वैज्ञानिका वष्काराः जीवनोपयो गवस्तुनिर्माणेन मानवसभ्यतायाः संस्कृतेश्च वकासम् आवहन्ति।

प्राचीनभारतीयैः कुशाग्र ध षणैः सूक्ष्म चन्तनेनसुष्ठु प्रतिपादितमेतत् सार्वका लकं सार्व जनीयञ्च प्रतिमाति। यतः सर्वाः प्रवृत्तयः इति वचनानुसारं सुप्रयुक्त वद्यायाः प्रारम्भः प्राचीनकालादेव आसीत् । यथा - तैत्तिरीयोपनिषदि प्रमाणमेवमस्ति ‘ वज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात् ’ तथा प अस्मिन् एव देशे वयं रामायणादिग्रन्थेषु सुशासनं कथं स्यादित्य प पठितवन्तः ज्ञातवन्तश्च।

महाभारते पृथक् अनुशासनस्य कञ्चित् प र्व वद्यते। धर्मशास्त्रे षड्धर्मेषु गुणधर्मोऽ प अन्यतमः सः चगुणधर्मः राजधर्मः एव। तत्र राज्ञः परिपालनं कथं स्यात् ? वत्रियवर्णोऽयं कथं भवेत् ? प्रजायाः हिताय , सुखाय चकार्यं कुर्यात्। तदारभ्य अद्याव ध वयं व भन्न शासनानि दृष्टवन्तः। यथा राज्ञः शासनम्,प्रजातन्त्रात्मकशासन मत्यादि।

अस्माकं तु प्रजातन्त्रात्मक शासनं भवति तत्र प्रजाये प्रजया एव प्रजायाः इति तथा प अस्मिन् शासने। व भन्न प्रकाराः व्यवस्थाः वद्यन्ते। यथा तत्र बहवः स्तराः वद्यन्ते। केन्द्रीय , राज्य, प्रादे शक, जिला, मण्डल मत्यादि। तत्र बहवः मन्त्रिणः भवन्ति प्रत्येकम प मन्त्रिणः स्वीय नियमैः बद्धः अस्ति। अतः सुशासनाय एतदतिरिच्य वयं प्रयुक्ति वद्यया कं कं कर्तुं शक्नुमः इति चर्चा कुर्मः।

क्रमशः तत्र कांचन अंशान् पश्यामः। कन्तु ततः प्राक् सुशासनं नाम सम्यक् शासनं शोभनं शासनम्अथवा सुष्ठु शासनम् इत्यर्थः राष्ट्रस्य वकासः चेदि मनुष्यस्य मूलाधारेण भवति तर्हि मनुष्यस्य मूलाधारः मम पयात्रिषु वषयेषु सम्पन्नः भवति यथा धनुं वस्त्रम्, उ षतुं गृहम् एवं भोक्तुं शाटिका च।

एतेषु त्रिषु वषयेषु सम्पन्नः समाजः अग्रे गन्तुं चकीर्षा म कस्यचन देशस्य बहुभ्यः समस्याः भवन्ति , तासां समस्यानां समाधान नूतन व धना प्रयुक्ति वद्यया च कर्तुं शक्नुमः तत्र काञ्चनांशान् वयं चर्चदिष्यामः प्रथमंभवति -मातृवत् परदारेषु परद्रयेषु यत् इति जानीम एवं परन्तु अद्य समाजे प्रतिदिन म् घटनाः स्त्रीणामुपरि अ धकतया जाय न्ते। कठिनातिकठिननियमैः शासनं भवति चेत् एतादृशसमस्याः नोत्पद्यन्ते। सन् १८३३ तमे वर्षे मेकाले यदा प्र वष्टवान् तदा आरभ्य एतावत् अव धः आङ्ग्लभाषायामेव सर्वाः उल्लेखा , नियमाः एवं धारा ल खताः वद्यन्ते। तत् पठितुं सामान्यतया आङ्ग्लज्ञानस्य अपेक्षा अवश्यं वद्यते। तद् यथास्यात् तथा करणं वज्ञानेन भवति।

समाजस्य एवं मानवस्य मूलाधारः शक्षा भवति। शक्षा तथा स्यात् यथा ३ Idiots चलन चत्रे Rancho इति पात्रधारी यथा कृतवान् तथा बालकः प्राथ मकस्तरे सर्वान् अंशान् सामान्यतया पठित्वा व शष्य एकमेवअंशं माध्य मकस्तरात् पठितुमवकाशः कल्पनीयः।

ऐदं प्राथम्येन जुनमासस्य एक वंशतिदिनाङ्कः योगदिवसरूपेण उद्घो षतः स्वास्थ्य शक्षायां तस्याऽ प अन्तर्भावः सर्वा स्तरेषु आव लषु च कत्सालयेषु मार्गेषु येषु अपे क्षतस्थलेषु CCTV इत्यस्य स्थापनम् अवश्यं करणीयम्।

अन्या भवति Black moneyसमस्या वदेशेषु अत्र अनु चतरूपेण अर्जितधनम् तत्रस्य वत्तकोषेषु गूढरूपेण संस्था पते सति अत्र तथा यन्त्राणां निर्माणं स्यात् , येन झटित्येव सूचनाः प्राप्तुं शक्नुमः एतदर्थं तन्त्रांशोपागमेन समु चतव्यवस्था करणीया अनन्तरं भवति निर्मुलीकरणम्। यदि परिवेशः स्वच्छः सुसम्पन्नः भवति तर्हि वयम प रुग्णः न भवामः। मार्गेषु , वद्यालयेषु, गृहे, अन्यासु संस्थासु कार्यालयेषु , उद्यानेषु स्वच्छता अवश्यं सम्पादनीया।

RTIइति कथनांशः वद्यते अर्थात् Right to information Actइति कथयामः। तत्र प्रत्येकव्यक्तिः स्वस्य देशस्योपरि सर्वान् वषयान् ज्ञातुं प्रभवति। सर्वकारकर्मचारिणां स्थिति अद्यतनयुगे अतिक्लिष्टकरा वद्यते। अतः तासां समस्यानां समाधानाय सर्वकारकर्मचारीणां कृते प्रथमं समयनि बर्न्धः कल्पनीयः। तदित्थं भवति तेषां कार्यालये CCTVइत्यस्य यन्त्रस्य स्थापनं , ततः केन्द्रियसर्वकारपक्षतः केचनानां पर्यवेक्षणाय नियुक्ति करणीया। एतेन उद्योगसमस्याऽ प वरता भ वष्यति एवं पर्यवेक्षस्योपरि अ प वश्वासः नास्ति तर्हि यन्त्राणां सहयोगेन पर्यवेक्षणं कल्पयितुं शक्यते।

इन्धन वकल्पसमस्या

यानानि चालयितुम् इन्धनम् आवश्यकं भवति, परं यानानां संख्या वर्धते न तु इन्धनशक्तेः वर्धनं भवति अतः इन्धनस्थाने गोरक्षामाध्यमेन गोमयनि र्मतवायुना वयम् इन्धन वकल्पव्यवस्था कर्तुं पारयामः भारते १७ कोटिपरि मता गावः सन्ति , तत्र ३४ कोटि परि मतगावः पालनीयाः सर्वकारेण गोरक्षा मन्त्रालयोऽ प रचनीयम् गृहेषु गोपालनापेक्षया सर्वकारः एवं गवां पालनं कुर्यात् योजनानुगुणम्।

चैना जपान् इत्यादि देशेषु मातृभाषया प्रयुक्त वद्यायाः प्रयोगः भवति , तथैव भारतेऽ प वदेशीभाषाया: स्थाने प्रादे शकभाषाणां प्रयोगः भवति चेत् प्रयुक्त वद्यायाः वकासः शीघ्रतरः भवति। Israel राज्य: सम्पूर्ण वधे जलाभावस्य उदाहरणत्वेन स्थास्यति, कन्तु कृ षक्षेत्रे ते प्रथम स्थानं स्वी क्रयते कथं इति चेत्।

१. ऋतु दृष्ट्वा बीजवपनम्।

२. कृतयूष एवं धान्यादीनां प्रयोगः भवति।

३. येषां जलस्यापेक्षा नास्ति तेषां चयनम्।

उपसंहारः

एतेन समस्याः दूरी भवन्ति एवं कार्यम् अ प सुसम्पन्न भ वष्यति । अन्ततोगत्वा देशस्य सुशासनम् अधोनिर्दिष्टेषु एव जायते। यथा प्रथमं भवति-

१. आत्मशु द्धः

यदि कञ्चन शुद्ध चन्तकः भवति स्वस्य कर्तव्याकर्तव्यं जानाति तर्हि तस्य कृते अपरस्य अपेक्षा न भवति।। ववेकानन्दमहोदयेनोक्तम् - If you salute your job then you need not salute anyone. If you pollute your Job then you have to salute everyone.

२. बु द्धः

यदि कञ्चन बुद्ध्याभ्रष्टः तर्हि यद् यद् सः चन्तयति तत् तत् भ्रष्टयुक्तमेतव भवति अतः चन्तनं समी चनं स्यात्।

३. यद् यद् सर्वकारैः क्रियते तत्र सर्व गो पतं न स्यात् अ पतु सर्वम प बहिः प्रका शत स्वात्

४. अनुसन्धान वभागस्य सम्पूर्णतया स्वातन्त्र्यं दातव्यम् ।

अस्माकं देशे यत् वज्ञानमस्ति तत् सर्वं पाश्चात्यानां भक्षेव इति चन्तवन्ति कन्तु तदसत्यम् अस्माकं भारतीयाः वज्ञानक्षेत्रे अ वरलकृ ष कृतवन्तः। अद्यतनकाले तत् प्रायो गकरूपेण निरूपणीयम् शोधकार्ये तादृश वषयान् परिकल्पयन्ति चेत् महदुपयोगाय भवति।